

השתלמות מוכרת באחיות בתחום טיפול בחולה הגריאטרי מבנה ותיאור התכנית לשנת 2025

תיאור כללי של תכנית ההשתלמות:

היערכות מערכת הבריאות להזדקנות האוכלוסייה, מחייבת התמודדות עם מורכבות הולכת וגדלה של מצבים רפואיים וסיעודיים ומתן מענה לצרכי הזקנים ובני משפחתם בקהילה ובאשפוז. התכנית תתמקד בזקן הבריא ובמצבי חולי אקוטי וכרוני, בדגש על המאפיינים הייחודיים לטיפול בביתם בקהילה ובאשפוז. התוכנית תקנה ללומדים ידע, מיומנויות וסמכויות בתחום, תוך שימת דגש על תהליכי ניהול הטיפול במצבים מוגדרים, שימור ושיקום תפקודים שנפגעו במהלך מחלתו האקוטית.

חטיבה משותפת (153 שעות לימוד):

יחידת לימוד משותפת בתוכנית להשתלמות מוכרת בטיפול בחולה כרוני במצב אקוטי מיועדת למשתלמים בתחומי אונקולוגיה, נפרולוגיה, גסטרואנטרולוגיה וגריאטריה.

מודולה ייחודית – (610 שעות לימוד)

לימודים עיוניים (330 שעות לימוד):

התוכנית ממוקדת בחמישה תחומים עיקריים:

1. **הזקן במרכז** - רצף הטיפול בזקן הבריא והחולה בקהילה ובמסגרות הטיפול השונות. הכרת השירותים (עירוניים, ממשלתיים, ציבוריים, פרטיים, מוסדות הרווחה ומוסדות אשפוז) המסייעים לזקן ולמשפחה. היבטים ביו-פסיכוסוציאליים המלווים את תהליכי ההזדקנות, מדיניות, חוקים, מניעה וקידום בריאות (36 שעות).
2. **הגישה הטיפולית במטופל המוגדר כמורכב** - הנשמה ממושכת וגמילה מהנשמה, הבנת תהליכים אקוטיים על רקע מחלות כרוניות של הזקן, אומדן סימנים וסימפטומים במצבים קריטיים ומורכבים ואבחון. ילמדו מיומנויות טיפול בחולה מונשם. התוכנית תעמיק בטיפול רב תרופתי, הבנת המנגנונים והאינטראקציות ביניהם, עקרונות האיוון התרופתי בזיקנה ואצל המטופל הזקוק לטיפול ומתן מענה במצבי חירום בהחייאה מתקדמת (113 שעות).
3. **הסתמנות מחלות בגיל הזקנה והשפעתן על התפקוד ורווחת הזקן** - דגש על שימור יכולות תפקודיות ומניעת הדרדרות בגיל הזקנה, קידום רווחת הזקן בהתמודדות עם מחלות שלד ושרירים, ניהול הטיפול בזקן: הלוקה בסוכרת, הסובל מדיכאון ו/או תחלואה פסיכיאטרית, הסובל מפגיעה בהכרה ושינוי / ירידה בתפקוד הקוגניטיבי. ניהול הטיפול של הזקן החולה הכרוני, המטופל במסגרת הקהילה ובמסגרת האשפוז הכרוני במחלקות הסיעודיות ובתשושי הנפש; הטיפול התומך, הפרעות בפה, באכילה ובמערכת העיכול ושמירה על שלמות העור (151 שעות).
4. **שיקום המטופל הזקן** – עקרונות תהליך השיקום בקהילה ובאשפוז - דגש על שיפור איכות החיים, שימור ושיקום יכולות הזקן במצבי חולי שכיחים בזקנה. נושאי הלימוד יתמקדו

בהיבטים התנהגותיים בזקנה, מחלות שכיחות מייצגות של מערכת העצבים, היבטים נפשיים בזקנה, ירידה קוגניטיבית בזקנה, שיקום הזקן ושימור יכולות (14 שעות).

5. אומדן פיזיקלי, פעולות סיעוד וסימולציות בנושאים שונים הנלמדים בתכנית העיונית

(16 שעות)

התנסות קלינית (סה"כ 280 שעות):

ההתנסות הקלינית תתמקד בארבעה תחומים:

- הנשמה ממושכת וגמילה מהנשמה - טיפול מוגבר במטופל מונשם במצב אקוטי וכרוני, יישום מיומנויות אומדן גופני על-פי מערכות גוף, שימוש בכלי האומדן שנלמדו, ניטור מתקדם ויישום מיומנויות טיפול בחולה מונשם.
- ניהול הטיפול בשיפור, שימור יכולות ושיקום הזקן, לרבות שימור ושיקום ניידות וניעות, יישום מיומנויות אומדן וטיפול באצירת שתן ואי שליטה במתן שתן, אומדן והפרעות בליעה, אומדן וטיפול בפצעים וכיבים, אומדן קוגניטיבי ונפשי, טיפול תומך בהפרעות באיכות חיים של הזקן, קבלת החלטות בטיפול תרופתי וטיפול תומך.
- הזקן החולה הכרוני, המטופל במסגרת הקהילה
- הזקן החולה הכרוני, המטופל במחלקה הסיעודיות ובמחלקה לתשושי הנפש.

תחומי ההתנסות הקלינית: (סה"כ 280 שעות):

1. יחידות לטיפול נמרץ לב / כללי / יחידות מוגבר במחלקות פנימיות – 32 שעות
2. יחידות להנשמה ממושכת – 64 שעות
3. גריאטריה פעילה- סיעוד מורכב תומך, גריאטריה שיקומית ותשושי נפש. מתוך המחלקות לגריאטריה פעילה יש לשלוח את המשתלמים למרפאות ומכונים (ראה פירוט בעמוד 15) – 168 שעות.
4. סימולציות – 16 שעות

**פעולות המותרות לאחות מוסמכת, בעלת תעודת רישום
בטיפול מוגבר**

א. פעולות שהם חלק מליבת עיסוקה של אחות טיפול מוגבר ("פעולות סיעוד")

מספר סידורי	פעולת סיעוד	עיגון בחוזר/תקנות
1.	שאיבת דם מקו עורקי פתוח	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
2.	הוצאת קו עורקי	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
3.	שאיבת דם לסוג והצלבה, הזמנת דם ומוצריו, בהתאם לכללים החלים במערכת הבריאות על לקיחת דם ומוצריו	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
4.	הזרקה בדחף של תרופות לווריד	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
5.	הזרקה בדחף של תרופות לצנתר בווריד מרכזי ומערכות חלפיות לווריד	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
6.	טיפול בפצעים	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
7.	התאמת מכשיר הנשמה לצורך גמילה ממנשם, בהתאם לפרוטוקול פרטני	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
8.	שאיבה עמוקה מקנה הנשימה לביצוע סקשן	מנכ"ל 43/2009: מנהל הסיעוד 70/2007
9.	החלטה על הכנסת צנתר לשלפוחית השתן	מנהל הסיעוד 97/2013
10.	החלטה על הוצאת צנתר משלפוחית השתן	מנהל הסיעוד 102/2014

ב. פעולות המחייבות היתר פרטני ממנהלת האחיות

מספר סידורי	פעולת ניהול והדרכה	עיגון בחוזרי מינהל הסיעוד
1	אחריות משמרת	177/2021

ת כ נ י ת ה ל י מ ו ד י ם	
מספר שעות	שם הקורס
סה"כ 36 שעות	א.הזקן במרכז – רצף הטיפול בזקן בקהילה ובמסגרות טיפול שונות:
10	1. ארגון השירות לזקן במוסדות האשפוז ובקהילה
10	2. היבטים חברתיים, אתיים וחוקיים בזקנה
8	3. קידום בריאות בגיל הזקנה על פי שלוש רמות המנע
8	4. ליווי המשפחה המטפלת
סה"כ 113 שעות	ב. הגישה הטיפולית במטופל המוגדר כמורכב – טיפול מוגבר:
35	1. הנשמה ממושכת של חולה אקוטי וחולה כרוני
30	2. שימור וייצוב תפקודי המערכת הקרדיוסקולרית במצבי חולי מייצגים
32	3. ניהול הטיפול התרופתי באוכלוסיית הזקנים ומתן דם ומוצריו
16	4. ACLS
סה"כ 151 שעות	ג.הסתמנות מחלות בגיל הזקנה והשפעתן על התפקוד ורווחת הזקן:
2	1. שימור יכולות תפקודיות ומניעת הדרדרות בגיל הזקנה
21	2. ניהול הטיפול וקידום רווחת הזקן בהתמודדות עם מחלות שלד ושרירים
14	3. ניהול הטיפול בזקן הלוקה בסוכרת
14	4. ניהול הטיפול במצבים שונים
56	5. ניהול הטיפול בזקן הסובל משינויים והפרעות קוגניטיבית ופסכיאטריות
14	6. טיפול תומך - שיפור נוחות פיזית ונפשית של הזקן
16	7. הגישה הטיפולית בהפרעות בליעה ואכילה, הפרעות בפה ובמערכת העיכול
14	8. ניהול הטיפול ושימור שלמות העור אצל הזקן לרבות פצעים וכיבים
סה"כ 14 שעות	ד.שיקום המטופל הזקן בקהילה ובאשפוז:
4	1. ארגון השירות השיקומי בקהילה ובאשפוז
8	2. ניהול הטיפול במטופל השיקומי
2	3. טכנולוגיה מסייעת בתהליך השיקום
סה"כ 16 שעות	ה. אומדן פיזיקלי, פעולות סיעוד וסימולציות בנושאים שונים הנלמדים בתכנית העיונית
330	סה"כ תכנית עיונית
168	התנסות קלינית:
32	גריאטריה פעילה- סיעוד מורכב תומך, גריאטריה שיקומית תשושי נפש + מרפאות ומכונים
64	יחידה לטיפול נמרץ לב/ כללי/ יחידות מוגבר במחלקות פנימיות
16	יחידה להנשמה ממושכת במוסדות גריאטריים
16	סימולציות
280	סה"כ
610	סה"כ כללי -

א. הזקן במרכז – רצף הטיפול בזקן בקהילה ובמסגרות טיפול שונות (סה"כ 36 שעות)

1. ארגון השירות לזקן במוסדות האשפוז ובקהילה (10 שעות)

תיאור הקורס:

היכרות עם רצף הטיפול בזקן בקהילה ובמסגרות השמה ואשפוז

תכני הקורס:

1. שירותים האחראיים על הטיפול באוכלוסיית הזקנים –

- משרדי ממשלה
- מיצוי זכויות
- קופות החולים והיחידות הפועלות במסגרתן למתן שירותים לזקן (הוספיס בית, יחידה להמשך טיפול, יחידות המטפלות בזקן בביתו)
- השירותים הניתנים לזקן ברשויות מקומיות (כדוגמאות: קשיש למען קשיש)
- ארגוני המגזר השלישי הפרטי והעסקי (יד שרה, עזר מציון, עמדה)
- מוסדות רווחה – דיור מוגן, מעונות ומרכזי יום, נופשונים, בתי אבות
- מכרז הקודים
- מוסדות אישפוז הכרוני (סיעודי ותשושי נפש)
- גריאטריה פעילה (תת חריפה, סיעוד מורכב תומך, גריאטריה שיקומית, הנשמה ממושכת)

2. ההבדלים בין הקריטריונים וההגדרות השונות של מצבים בריאותיים/ תפקודיים שונים, המשליכים על קביעת הסטאטוס של הזקן ומיהו הגורם האחראי לטיפול.

3. שמירה על רצף הטיפול והמידע בין הגורמים השונים המטפלים בזקנים.

4. הגדרות הסטאטוס של הגריאטריה הכרונית והפעילה של משרד הבריאות, לרבות סטטוס הנשמה ממושכת, סיעוד מורכב תומך, גריאטריה שיקומית, תת-חריף.

5. ניהול הטיפול בזקן סיעודי צלול, בדגש על שימור יכולות, קידום בריאות ומניעה

2. היבטים חברתיים, אתיים וחוקיים בזקנה (10 שעות)

תיאור הקורס:

בקורס יוצגו היבטים ביו- פסיכו- סוציאליים המלווים תהליכי הזדקנות.

תכני הקורס:

1. תיאוריות בהתייחס לזקנה מנקודות מבט סוציולוגיות, אנתרופולוגיות, פסיכולוגיות, פוליטיות, כלכליות ואתיות.

2. היבטים ומגמות דמוגרפיים בארץ ובעולם. חוקים המגנים על זכויות הזקנים וזיהוי זקנים

בסיכון (ראה חוקים והנחיות בזיקה לעשייה הסיעודית ותחום ההכשרה; חוקים להגנה על הזקן; חוזרי מנהל הרפואה/סיעוד בנוגע למניעה וקידום בריאות בגיל הזקנה).

3. התעמרות בזקנים שלבים, מעברים ואובדנים האופייניים לזקנה. מערכות תמיכה חברתיות העומדות לרשותו של החולה הזקן ומשפחתו כולל התמודדות עם משפחה מאתגרת. תופעות חברתיות אופייניות בזקנה כמו פרישה, בדידות, קושי במילוי זמן פנאי ואלימות, (כולל הזנחה) כלפי זקנים.

3. קידום בריאות בגיל הזקנה ע"פ שלוש רמות המנע (8 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יתמקד בזיהוי, מניעה, קידום בריאות ושיפור איכות חיים בזקנה.

תכני הקורס:

1. מדדים ומאפייני סיכון בזקנה, זיהוי זקנים שבריריים, זיהוי תסמונות גריאטריות כבסיס לבניית תוכנית קידום בריאות
2. הכרת תחומי קידום בריאות ותוכניות מניעה לאוכלוסייה הזקנה עצמאית ושברירית: תזונה נבונה, פעילות גופנית, מניעת נפילות וסביבה בטוחה, חיסונים, אבחון ירידה בשמיעה ובראייה, התמודדות עם מזג אוויר קיצוני (קר / חם), טיפול תרופתי ובריאות הפה והשיניים, איכות חיים (אומדן).
3. מדדי איכות בטיפול הסיעודי בזקן במוסדות ובקהילה
4. קידום בריאות ומניעת התדרדרות בקרב אוכלוסיות מוגדרות כגון: מרותקי בית, מטופלים הזקוקים לאשפוז בית / טיפול בית / הוספיס בית וטיפול תומך בבית.
5. תכניות עבודה בקהילה ובמוסדות אשפוז למניעת אשפוזים חוזרים של זקנים עם מחלות כרוניות. מיומנויות אומדן סיעודי של הזקן: היכרות עם כלי אומדן/הערכה ואבחון בסיעוד: אומדן סיעודי רב-מערכתי, הערכה גריאטרית כוללת. מודל 4M לחולים הגריאטריים

4. ליווי המשפחה המטפלת (כולל סימולציה\משחקי תפקידים) (8 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יתמקד בפיתוח מיומנויות זיהוי ואומדן הקשיים עמם מתמודד המטפל העיקרי של הזקן ותכנית ניהול הטיפול שתסייע לו בהתמודדותו. במהלך הקורס יילמדו היבטים אישיים, רגשיים, זוגיים, חברתיים, מגדריים, כלכליים, תעסוקתיים, המשפיעים על תפיסת התפקיד של המטפל העיקרי והתמודדותו.

תכני הקורס:

1. המגמה של הזדקנות בבית (aging in place), חשיבות ועקרונות הליווי של המטפל עיקרי (בן משפחה או מטפל בשכר) כתנאי להשארת הזקן בסביבתו הטבעית
2. התפקידים שממלא המטפל העיקרי (caregiver), הקשיים עמם מתמודד
3. מערכות התמיכה שנמצאות לרשות המטפל העיקרי והמשפחה האמורים לסייע בהתמודדות
4. תמיכה וליווי המשפחה המנהלת טיפול במטופל מרותק בית (מטופל הזקוק להנשמה ממושכת, הוספיס בית, שיקום)

ב. הגישה הטיפולית במטופל המוגדר כמורכב – טיפול מוגבר (סה"כ 113 שעות, לרבות סימולציה/תרגול מעשי)

1. הנשמה ממושכת של חולה אקוטי וחולה כרוני (35 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יתמקד בפיתוח כישורי טיפול ישיר וניהול הטיפול בחולה המונשם לטווח ארוך באשפוז ובקהילה, תוך הפעלת מיומנויות של אומדן, קבלת החלטות וטיפול (נדרש ידע מקדים באנטומיה ופיזיולוגיה של מערכת הנשימה).

תכני הקורס:

1. הפיזיולוגיה של הנשימה
2. שיטות ועקרונות בהנשמה
3. טיפול סיעודי ורפואי בחולה המונשם הכרוני והאקוטי
4. ניטור ומעקב אחר החולה המונשם וסיבוכי הנשמה
5. עקרונות גמילה מהנשמה
6. אומדן וטיפול באי ספיקה נשימתית כרונית COPD

7. בעיות נשימה אחרות נוספות בזיקה לפגיעה בתפקוד מערכות חיוניות (כליות, לב ואחרות)

8. בדיקות עזר כגון: תפקודי ריאה, צילום חזה, גזים בדם ומאזן חומצי- בסיסי, לחצים מרכזים, C.V.P,

9. תמיכה בלתי פולשנית לנשימה: CPAP, Bi – PAP

10. טרכיאוסטומיה: אינדיקציות לשימוש, נהלי טיפול ובטיחות, סיבוכים

11. פיזיותרפיה נשימתית: תרגילי שיעול ונשימה

12. שאיבה מדרכי נשימה: מטרות, עקרונות, טכניקות, מניעת זיהומים

13. עקרונות פעולת מכשירי הנשמה שונים

2. שימור וייצוב תפקודי המערכת הקרדיווסקולרית במצבי חולי מייצגים (30 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס עוסק במצבים קליניים מורכבים מייצגים במערכת הקרדיו-ווסקולרית, אבחונם ואפשרויות הטיפול בהם.

תכני הקורס:

1. פתופיזיולוגיה של המערכת הקרדיווסקולרית
2. עקרונות הטיפול הסיעודי והרפואי
3. מנגנון וויסות כלי הדם
4. שינויים ביו- כימיים ומטבוליים והשפעתם על הלב
5. מאזן נוזלים ואלקטרוליטים
6. שינויים ב- א.ק.ג והפרעות קצב
7. הייחודיות באבחון ובדרישות הטיפול באוכלוסיית הזקנים הלא יציבים
8. איזון תפקוד נשימתי ולבבי, טיפול במחלות חריפות חולפות
9. היבטים יישומיים ב:
 - המודינאמיקה
 - מחלות לב כלליות
 - איסכמיה
 - אי ספיקת לב
 - מחלות מסתמיות
 - מחלות שריר הלב
 - מצבים המחייבים החדרת קוצב לב
 - שיקום חולה הלב
 - הפרעות בכלי דם: Deep Vein Thrombosis, Peripheral Vascular Disease

3. ניהול הטיפול התרופתי באוכלוסיית הזקנים ומתן דם ומוצריו (32 שעות)

תיאור הקורס: הקורס יעסוק בהיבטים הקשורים בטיפול התרופתי ובפרמקולוגיה ייחודית בגיל השלישי, השלכות ומשמעויות להשגת איזון טיפול תרופתי והימנעות מסיבוכים, תוך מתן דגש לטיפול במצבים בהם מופר המאזן ההמודינמי והנשימתי.

תכני הקורס:

1. מבוא לפרמקולוגיה קלינית ואיתור מידע תרופתי- אמצעי מידע מכוונים, אתרים מקצועיים, (מידע אודות תכשיר רפואי, מידע כללי, לוגיסטי, אזהרות מיוחדות, תופעות לוואי).
2. תופעת ריבוי תרופות (Polypharmacy), Synergism
3. אפידמיולוגיה של מחלות איאטרוגניות
4. עקרונות באיזון טיפול תרופתי אצל הזקן הבריא והחולה המורכב – היבטים פרמקולוגיים ופרמקוקינטיים אצל הזקן. כולל: תופעות לוואי, טיפול רב תרופתי ואינטראקציות בין תרופות, רעילות, הרעלת תרופות והטיפול בה
5. הטיפול התרופתי השכיח בגיל הזקנה והדרכת המטופל ומשפחתו/ מטפל עיקרי
6. תרופות בנות סיכון ותסמינים המחשידים להרעלה
7. מתן דם ומוצריו

4. A.C.L.S – Advance Cardiac Life Support (16 שעות)

תיאור הקורס:

קורס החיאה מתקדם זה ישפר מיומנויות החיאה תוך עדכון ידע ותרגול מצבי חירום רפואיים. עמידה במבחן מסכם הינה חובה ומקנה תעודה אשר תקפה לשנתיים מיום הוצאתה.

ב. הסתמנות מחלות בגיל הזקנה והשפעתן על התפקוד ורווחת הזקן (סה"כ 151 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יעסוק בהבנת השינויים המתרחשים בגוף האדם בגיל הזקנה, איתור וטיפול בתסמונות גריאטריות ומתן מענה במסגרת הקהילה ובמסגרת האשפוז המוסדית הכרונית והפעילה להשגת רמת בריאות מיטבית ורווחה לזקן.

תכני הקורס:

1. שימור יכולות תפקודיות ומניעת הדרדרות בגיל הזקנה (2 שעות)

- תפקוד ויכולת תפקודית – תיאוריית התוצאה התפקודית (Miller)
- אומדנים לזיהוי שינוי בתפקוד אצל הזקן (תפקודי היום יום: בסיסי, אינסטרומנטלי,

מתקדם; תפקוד קוגניטיבי, תפקוד חברתי, תפקוד רגשי וכו') והתערבות הנדרשת

2. ניהול הטיפול וקידום רווחת הזקן בהתמודדות עם מחלות שלד ושרירים (21 שעות)

- מחלות עצם ואוסטיופורוזיס
- ראומטואיד אטריטיס (R. A) ואוסטיאוארטריטיס (O.A)
- שיפור, שימור ושיקום הפרעות בשריר, שלד, מפרקים, תנועה ותפקוד בזיקנה:
- נפילות מהיבט אפידמיולוגי, רפואי, נפשי וסביבתי.
- הביטוי הקליני להפרעות בתנועה ובתפקוד שריר, שלד ומפרקים אומדן סימפטומים בתפקודי נייחות וניעות, דרכי אבחון, טיפול כירורגי, שמרני ושיקומי.
- אומדן נייחות ותנועה בסביבת החיים, כבסיס לקבלת החלטות טיפול והתערבויות.
- תרגול אומדן יציבה ואומדן טווחי תנועה לזקן הסובל מהפרעה בתנועה ובתפקוד השלד ו/או המפרקים.
- דרכים למניעת נפילות והתערבויות מקדמות בריאות, נוסף על שימוש בעזרים מיוחדים במצבים שונים. היבט של עבודת הצוות הרב מקצועי לשיפור, שימור ושיקום הפרעות בשריר, שלד, מפרקים, תנועה ותפקוד (כגון: הפעלה גופנית ותרגול לשיפור הפונקציות התפקודיות, שיפור איכות החיים).
- עקרונות בשיקום לאחר נפילות, ניתוחי מפרקים, שינויים ריאומטיים, spinal stenosis, כאב כרוני (כגון: הפעלה גופנית ותרגול לשיפור הפונקציות התפקודיות).

3. ניהול הטיפול בזקן הלוקה בהפרעות אנדוקרינולוגיות (14 שעות) סכרת:

- סוכרת בגיל זקנה – שכיחות, פתופיזיולוגיה, סיבוכים
- ניהול הטיפול בסוכרת ואיזון תחלואה נלווית, הפחתת סיבוכים, מניעת האשפוז ומיסוד הזקנים הלוקים במחלה וגישות ואמצעים לטיפול תרופתי/תזונתי בגיל זקנה

תירואיד:

- היפותירואדיזם
- היפרתירואדיזם

4. ניהול הטיפול במצבים שונים (14 שעות)

- שינה ומנוחה
- ניהול הטיפול במצבי פגיעה בתפקוד מערכת השתן והמין אצל הזקן:

- שינויים פיזיולוגיים נורמטיביים במערכות השתן והמין בזקנה
- הפרעה בתפקוד / מחלות כליה ודרכי השתן בקרב הזקנים:
- בעיות פרנכימליות וחסמיות
- סימנים וסימפטומים ייחודיים בזקן הסובל מאי שליטה על סוגרי השתן
- דיאליזה
- אבחון, זיהוי וטיפול במצבי אי שליטה שונים
- אבחון, זיהוי וטיפול במצבי אצירת / בריחת שתן
- זיהומים בדרכי השתן
- מצבי אין-אונות
- הערכת הבעייתיות ושיקום התפקוד המיני של הזקן.
- הערכת הבעייתיות ושיקום מערכת השתן

5. ניהול הטיפול בזקן הסובל מהפרעות בחושים, הפרעות קוגניטיביות, נזירולוגיות ופסיכיאטריות (56 שעות)

- עקרונות לזיהוי שינויים במצב ההכרתי והקוגניטיבי של המטופל הזקן כולל אבחנה מבלדת בין דיכאון, דליריום וירידה קוגניטיבית
- אפידמיולוגיה של דיכאון והתאבדות בגיל הזקנה
- הגישה הטיפולית במצבי דיכאון ואובדנות, כולל גורמי סיכון, כלים לאיתור זקנים בסיכון (כדוגמאת: Geriatric depression scale - GDS), מניעה וטיפול
- הגישה טיפולית לתחלואה משולבת אצל חולי נפש זקנים
- טיפול מודע טראומה, טראומה, פוסט טראומה והשלכותיהן בגיל הזקנה הגישה הטיפולית לפוסט-טראומה, חרדה, מחשבות שווא ומחשבות אובדנות
- הרפורמה בבריאות הנפש
- התכנית הלאומית למדדי איכות בשירותי שיקום חולה הנפש
- איזון תרופתי הרגעי/הגבלה כימית, זיהוי תופעות לוואי של הטיפול
- הכרת המצבים המייצגים:
- ירידה קוגניטיבית הקשורה לגיל
- מצבי בלבול חריף (דליריום)/כרוני
- דמנציה לסוגיה
- פרקינסון
- אירוע מוחי
- שימוש בכלים לאבחון ולהערכת רמת התפקוד ההכרתי והקוגניטיבי (כדוגמת:

MMSE, MOCA, מבחן שעון) של החולה הכרוני / הזקן

- תכנון ויישום התערבות סיעודית המכוונת לטיפול בבעיות פעילות, מניעת סיבוכים/הידרדרות ושימור יכולות תפקודיות
- קבלת החלטות וטיפול בצוות רב-מקצועי
- הכרת רצף טיפולי בין מוסדות, עמותות ושירותים המספקים מענה למטופל סיעודי ותשום נפש במוסדות אשפוז ובהחלה
- ניהול הטיפול במטופל תשום נפש הנמצא בביתו בהחלה ובמסגרת המחלקה המוגנת
- מערכות תמיכה חברתיות וזכויות הזקן הלוקה בדמנציה כגון: שירותי רווחה, ביטוח לאומי, חוק סיעוד, רשויות מקומיות וארגונים חברתיים ועוד המסייעים לרווחת הזקן ובני משפחתו
- סוגיות אתיות בטיפול במטופל הלוקה בדמנציה
- הכרת התוכנית הלאומית להתמודדות עם מחלת האלצהיימר ודמנציות אחרות
- שימור ושיקום תפקודים קוגניטיביים לאחר פגיעה במערכת העצבים והחושים של החולה הזקן:
- הקשר בין הפרעה נוירולוגית היוצרת מגבלה, לליקוי ונכות
- הפרעות במערכת הראיה בגיל הזקנה
- היבטים חדשניים בתחום החושים כמו: ראייה, שמיעה, תחושה, שפה ודיבור.
- הקשר בין הפרעה חושית להתמצאות ובטיחות
- הפרעות בהתמצאות וחשיבה - היבטים של שיקום הזקן לאחר אירוע מוחי ובמחלת פרקינסון
- שיקום קוגניטיבי ונוירופסיכולוגי כדוגמא: במצבי אלצהיימר, פרקינסון, גידולים ופגיעות ראש

6. טיפול תומך – שיפור נוחות פיסית ונפשית של הזקן (14 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יתמקד בפיתוח מיומנויות אומדן וניהול הטיפול במטופל הסובל ממחלה המוגדרת כחשוכת מרפא, הנמצא בהחלה ובמוסדות אשפוז, כולל במרפאות ראשוניות, יחידות הוספיס באשפוז וביחידות לאשפוז/הוספיס בית בהחלה, תוך דגש על שימוש בשיטות התערבות שונות להשגת איכות חיים מרבית.

תכני הקורס:

1. רצף הטיפול הפליאטיבי מאשפוז לקהילה ובחזרה לאשפוז- הגורמים המעורבים בטיפול במסגרות השונות ותרומתם לשמירת הרצף הטיפולי
 - רצף טיפולי בין המוסדות, עמותות ושירותים המספקים מענה למטופל בטיפול תומך
- השתלמות מוכרת בסיעוד בטיפול בחולה גריאטרי 2025-מנהל האחיות

במוסדות אשפוז ובקהילה

2. ניהול הטיפול בזקן הנוטה למות

3. סימולציה בקבלת החלטות לטיפול תומך במצבים השונים

7. הגישה הטיפולית בהפרעות בליעה ואכילה, הפרעות בפה ובמערכת העיכול (16 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יעסוק בשמירה על הזנה תואמת של הזקן הבריא ובמצב הכרוני או האקוטי, זיהוי ומניעת מצבי תת תזונה ושימור התפקוד התזונתי. בזיהוי הפרעות בפה, במערכת העיכול, בשימור התפקוד אצל הזקן הסובל מהפרעות באכילה ובבליעה.

תכני הקורס:

1. אנטומיה ושינויים פיזיולוגיים בפה ובמערכת העיכול אצל הזקן ופתולוגיות שכיחות
2. הערכה תזונתית של הזקן בעזרת כלי אומדן מקובלים (כגון: SNAQ, MUST, MNA)
- כולל רישום צריכת מזון ובדיקות עזר
3. השלכות של תת תזונה על הזקן והגישה הטיפולית
4. מדדי איכות בתזונה באשפוז ובקהילה והשלכותיהם
5. תזונה אנטרלית ופרה אנטרלית
6. סימפטומים במחלות שכיחות ובמצבים מייצגים של מערכת העיכול כולל סטומה
7. אומדן ראש צוואר ופה, אומדן בליעה, הגישה הטיפולית בבעיות בליעה
8. אומדן שליטה / אי שליטה על הצואה
9. הגישה הטיפולית בשמירה על בריאות הפה והשיניים אצל הזקן (כולל בדיקות אבחון, טיפולים ניתוחיים, טיפולים שמרניים, טיפול תרופתי)
10. הגישה הטיפולית בכאבי בטן חריפים וכרוניים (כולל בדיקות אבחון, טיפולים ניתוחיים, טיפולים שמרניים, טיפול תרופתי)
11. הגישה הטיפולית בעצירות, אבני צואה, חסימת מעיים (כולל בדיקות אבחון, טיפולים ניתוחיים, טיפולים שמרניים, טיפול תרופתי)

8. ניהול הטיפול ושימור שלמות העור אצל הזקן לרבות פצעים וכיבים (14 שעות)

תיאור הקורס:

הקורס יעסוק בשימור שלמות העור אצל הזקן, תוך פיתוח מיומנויות קוגניטיביות של אבחון קליני ותהליכי קבלת החלטות לטיפול במצבים של פצעי לחץ, כיבים שונים בגפיים, אלרגיה, ונגעי עור קשי ריפוי (ידע נדרש מקדים: אנטומיה ופיזיולוגיה של העור והרקמות).

תכני הקורס:

1. סימפטומים בעור כביטוי לשינויים פיזיולוגיים של הזקנה ולמחלות סיסטמיות
2. אומדן ואבחון מצב עור
3. סוגי פצעים, קרעי עור וכיבים
4. אומדן רגל סוכרתית
5. טיפול ומעקב אחר יעילותו
6. פצעים קשים לריפוי

ד. שיקום המטופל הזקן בקהילה ובאשפוז (סה"כ 14 שעות)

תיאור הקורס:

רצף הטיפול השיקומי הניתן לזקן באשפוז ובקהילה. הקורס יתמקד בהיכרות עם תפיסת העולם השיקומית בכלל ובגריאטריה בפרט, תוך הבנת הייחודיות באבחון ובדרישות הטיפול באוכלוסיית הזקנים, ניהול הטיפול, שילוב גורמי טיפול נוספים, שיקום במצבים נבחרים, הכרות עם מגוון הטכנולוגיות והאמצעים לשיקום ושיפור תפקוד הזקן תוך שילוב עבודת צוות רב מקצועית.

1. ארגון השירות השיקומי לזקן בקהילה ובאשפוז (4 שעות)

- מדיניות, חוקים וזכויות בתחום השיקום וסלי שיקום
- הגורמים המעורבים בתהליך השיקום במערך האשפוז- שיקום חולי לב, שיקום אורתופדי, שיקום נוירולוגי, שיקום נפגעי ראש, שיקום לאחר מחלה חריפה/ ממושכת (Deconditioning)
- מכוני שיקום במסגרת אמבולטורית של בתי החולים וקופות החולים
- שיקום בית
- שיקום משמר (Maintenance)

2. ניהול הטיפול במטופל השיקומי (4 שעות)

- עקרונות הגריאטריה השיקומית
- הגדרת תפקידה של האחות העובדת בגריאטריה שיקומית
- שיקום ושימור תפקודי ה- ADL במצבים משתנים בזקנה
- שיפור שימור ושיקום תפקוד מערכות חושים
- שיפור שימור ושיקום תפקודים קוגניטיביים ושפה
- שיקום חברתי – תעסוקתי

- הפרעות בשינה
- שיקום כללי לאחר מחלה חריפה
- פעילות רב-מקצועית בשיקום – תפקידם של מקצועות הבריאות בתהליך השיקום (פיזיותרפיה, ריפוי בעיסוק, קלינאות תקשורת ועוד)
- הכנה לשחרור המטופל המאושפז בגריאטריה שיקומית – רצף הטיפול וקשר עם הקהילה, הכנת הבית והציוד הנדרש
- בסיום הקורס הלומדים יגישו תרגיל אינטגרטיבי המתמקד בתהליך השיקום של מטופל זקן נבחר בקהילה או באשפוז

3. טכנולוגיה מסייעת בתהליך השיקום (2 שעות)

- התאמת דיור וציוד עזר שיקומי
- אביזרי שיקום וניידות
- מכשור עזר לטיפול משמר ומשקם בקהילה - מכונות הנשמה, דיאליזה ביתית.
- טכנולוגיית שמע ותקשורת תומכת
- יזמות ועבודה בסביבה דיגיטלית כגון שימוש אפליקציות, שיקום מרחוק, מציאות מדומה.

ה. תרגול של אומדן פיזיקלי וסימולציות של פעולות סיעוד (16 שעות)

הקורס יעסוק ב:

- תרגול של אומדן פיזיקלי בכלל מערכות הגוף
- הקניית ידע ותרגול פעולות סיעוד ומיומנויות שונות לבוגרת קורס על בסיסי בגריאטריה

התנסות קלינית בטיפול בחולה הגריאטרי

ההתנסות תתמקד באינטגרציה של החומר הנלמד במהלך הקורס ויישום של הידע התיאורטי והקליני בתחום המומחיות הספציפי.

היקף ההתנסות: 280 שעות

שדות קליניים: (סה"כ 280 שעות):

1. יחידות לטיפול נמרץ לב / כללי / טיפול מוגבר – 32 שעות
2. יחידות להנשמה ממושכת. מתוך המחלקה יש לשלוח את המשתלמים למרפאה לשיקום נשימתי ו/או מכון ריאות - 64 שעות.
3. גריאטריה פעילה- סיעוד מורכב תומך, גריאטריה שיקומית ותשושי נפש (מרכזי יום לתשושי נפש/ אשפוז/ מרפאות אבחון לתשושי נפש). מתוך המחלקות לגריאטריה פעילה יש לשלוח את המשתלמים למרפאות ומכונים כגון: יחידה להערכה גריאטרית שיקומית, מרפאה גריאטרית, מרפאה שיקומית, מרפאה לייעוץ גריאטרי, אבחון קוגניטיבי, מרפאת אי שליטה (אורודינמיקה), מרפאת סוכרת, מכון גסטרו בבית חולים, היחידה להמשך טיפול, הוספיס בית, יחידות טיפול בית בקופות חולים - 168 שעות (לפחות יומיים נדרש לאפשר חשיפה לתשושי נפש).
4. סימולציות – 16 שעות

מטרות ההתנסות:

במהלך ההתנסות הלומד ירכוש מיומנויות של אומדן וטיפול בחולים גריאטריים במגוון מצבים אקוטיים וכרוניים בקהילה ובאשפוז ויתנסה בפעולות סיעוד ייחודיות לתחום.

עקרונות ההתנסות הקלינית:

- ההתנסות הקלינית תתבצע בשדות קליניים בהם ניתן לתרגל מיומנויות אומדן ופעולות סיעוד.
- מיומנויות של אומדנים נדרשים יתורגלו, יוערכו ויאושרו בחתימה ע"י רופא מומחה/אח/ות מומחית קלינית / מדריך קליני מורשה על טופס פעילות.
- פעילויות עפ"י מצבים מייצגים יתורגלו, יוערכו ויאושרו בחתימת המדריך הקליני המורשה על גבי טבלת פעילויות בנספח.
- יושם דגש על איזון טיפול תרופתי בחולה עם טיפול רב תרופתי (Polypharmacy).

מטלות ההתנסות:

א. הלומד יתעד ביצוע אומדן גופני ל- 3 מטופלים לפחות על פי טופס מובנה (מצ"ב נספח מספר 3). הבקרה על ביצוע האומדן הגופני תיערך על ידי הרופא המנחה / מומחית קלינית ובחתימה על גבי הטופס.

ב. הלומד יתעד את מהלך הטיפול עפ"י יומן הפעילות אשר יוגש למרכזת הקורס בתום ההתנסות הקלינית, עם הערות המדריך הקליני (מצ"ב נספח מספר 2).

יש לתעד מטופלים ב 6 מצבים מייצגים לבחירה על פי הפירוט הבא:

- קבלת החלטה על הכנסת / הוצאת זונדה להזנה
- קבלת החלטה על הכנסת / הוצאת קטטר
- טיפול בפצעים
- קבלת החלטה על החדרת/החלפת קטטר להזנה ביציאת גסטרוסטום
- ניהול הטיפול במצבים מייצגים:
- טיפול תרופתי ומניעת מצבים של ריבוי תרופות (Polypharmacy) או Synergism
- טיפול בהפרעות התנהגות
- טיפול בתת תזונה
- שיקום לאחר אירוע מוחי / שברים בצוואר הירך

ג. הלומד יתעד ביצוע אומדנים בהלימה לתכנית הלימודים העיונית הלומד יגיש 'הצגת מקרה' למנחה או כתיבת תרחיש סימולטיבי על פי החלטת ובתיאום מול מרכזת/ת הקורס. המטלה תוגש על פי ההנחיות המפורטות בתדריך לכתיבת "Case Study", ו/או תרחיש. בחירת המטופל תעשה בתיאום עם המנחה.

דרישות סיום:

- קבלת ציון עובר (60 לפחות) בגיליון ההערכה המסכמת.
- קבלת ציון 60 לפחות ב- Case Study ו/או תרחיש

נספח מספר 1: פעולות סיעוד - לבוגרי תחום ייחודי לטיפול בחולה הגריאטרי

מחלקה	תאריך	חתימה וחותמת המדריך הקליני	שם המדריך הקליני	רמת ביצוע מינימלית נדרשת	פעולות סיעוד	
				סימולציה	הוצאת קו עורקי	1
				עצמאי	הזרקה בדחף של תרופות לווריד	2
				סימולציה	הזרקה בדחף של תרופות לצנתר מרכזי ומערכות חלופיות לווריד	3
				סימולציה	שאיבת דם לסוג והצלבה והזמנת דם ומוצריו	4
				עצמאי	שאיבת דם מקו עורקי פתוח	5
				סימולציה	התאמת מכשיר הנשמה לצורך גמילה ממנשם, בהתאם לפרוטוקול פרטני	6
				סימולציה	שאיבה עמוקה מקנה הנשימה לביצוע סקשן	7
				סימולציה	החזרת קנולה לטרכיאה כפעולה מצילת חיים	8
				סימולציה	החלטה על הזרקת גלוקגון במצבי היפוגליקמיה לשם הצלת חיים	9
				עצמאי	טיפול בפצעים	10
				סימולציה	החלטה על הכנסת צנתר לשלפוחית השתן	11
				סימולציה	החלטה על הוצאת צנתר משלפוחית השתן	12

תדריך להתנסות קלינית ביחידה לטיפול נמרץ לב / טיפול נמרץ כללי / יחידות טיפול

מוגבר במחלקות פנימיות (סה"כ 32 שעות)

וביחידות להנשמה ממושכת – (סה"כ 64 שעות)

יעדי ההתנסות בטיפול בחולה המונשם בהנשמה ממושכת

הלומד:

1. יתנסה בהיבטים השונים של טיפול בחולה במצב מורכב ביחידות לטיפול נמרץ (טיפול נמרץ לב, טיפול נמרץ כללי וביחידות להנשמה ממושכת)
2. יתנסה בהיבטים השונים של טיפול בחולה מונשם כרוני במצבי חולי משתנים
3. יפתח מיומנויות הערכה קלינית ואומדן פיזיקלי בחולה כרוני במצב קריטי
4. ייחשף לטיפול בחולה עם טיפול תרופתי מורכב וישתתף בקבלת החלטות בתחום
5. יפתח מיומנויות למניעת סיבוכים ע"י מעקב שיטתי וניטור מתמשך
6. יכיר אמצעים טכנולוגיים מגוונים לטיפול בחולה המורכב
7. ייחשף לתהליכי רצף הטיפול
8. יתרגל ביצוע פעולות סיעוד ייחודיות לתחום

טבלת פעילויות בהתנסות קלינית ביחידה לטיפול נמרץ ובהנשמה ממושכת (סה"כ 92 שעות)

מטרת ההתנסות: הקניית ידע ופיתוח מיומנויות טיפול בחולה המונשם במצבים יציבים ולא יציבים בדגש על הנשמה ממושכת, גמילה מהנשמה וביצוע פעולות סיעוד בהתנסות ו/ או בסימולציה וצפייה.

מיומנויות	תאריך	חתימה
מערכת הנשימה אומדן מע' הנשימה: הסתכלות, מישוש ניקוש והאזנה לקולות נשימה ומספר נשימות מדדי הנשמה: בדיקת קוטר ועומק הטובוס, בלונית, ערכי מכונות הנשמה בדיקת מדדי – סטורציה קפנוגרפיה - $ETCO_2$		
הכנת ציוד וסיוע באינטובציה		
טיפול בטובוס: החלפת קיבוע		
ביצוע הנשמה מכנית באמצעות אמבו		
תפעול מכונת הנשמה ושינוי פרמטרים של הנשמה		
ביצוע Suction דרך טובוס		
ביצוע Deep Suction		
פירוש ממצאי בדיקת גזים		
ביצוע פיזיותרפיה נשימתית לחולה מורכב, כולל התאמת תנוחת החולה למטרה הטיפולית ושמירה על בריאות גב המטפל		
הדרכת חולה בתהליך גמילה מהנשמה		
טיפול בחולה עם Tracheostomy, לרבות החזרת קנולה לפי הנדרש		
הכנת חולה לשחרור מהיחידה או העברתו למחלקה		
מערכת הדם והלב אומדן מחזור הדם והלב, הסתכלות, האזנה לקולות הלב אומדן דפקים פריפריים ומרכזיים, מילוי קאפילרי חיבור למוניטור וניטור חולה ביצוע ECG ופרוש ממצאים מתן I.V של תרופות משולבות לחולה מורכב הזרקת ישירה של תרופות לוריד טיפול בעירווי מרכזי		
מערכת העיכול: אומדן המערכת: הסתכלות, מישוש, ניקוש והאזנה		

מיומנויות	תאריך	חתימה
בדיקת התאמת הדיאטה ותוספי מזון שנבחרו למצב החולה		
טיפול בחולה המוזן בהזנה חלופית		
מערכת העצבים: אומדן מצב הכרה: G.C.S, רפלקסים, שינויים התנהגותיים, בדיקת אישונים		
טיפול כללי: קבלת מטופל ומשפחתו ליחידה		
הפעלה פאסיבית ואקטיבית, ניווד המטופל (הושבה, הורדה מהמיטה)		
מתן דם		

תדריך להתנסות קלינית ממוקדת ניהול טיפול בקהילה במערכת הכרונות ובשיקום (סה"כ 168 שעות)

שדות קליניים:

גריאטריה פעילה: סיעוד מורכב תומך, גריאטריה שיקומית
קהילה: מרפאות, מכונים, לשכות, הוספיס בית, יחידות טיפול בית/ מוסדות לאשפוז גריאטרי
כרונות: מחלקות סיעודיות ותשושי נפש

יעדי ההתנסות הקלינית:

א. יתרגל את מיומנויות האומדן שרכש במסגרת הלימודים העיוניים:

- אומדן גופני על פי טופס מובנה
- אומדן מצב תפקודי על פי כלי אומדן כדוגמת: FIM
- אומדן סטטוס מנטאלי על פי כלי אומדן כדוגמת MMSE
- אומדן מצב נפשי כדוגמת: GDS
- אומדן בליעה
- אומדן הפרעות אכילה על פי כלי אומדן כדוגמת: MNA
- אומדן אי שליטה על סוגר השתן ואצירת שתן (כולל בדיקה פיזיקאלית של שלפוחית השתן ושימוש בסונאר)
- אומדן מצב העור
- אומדן התנהגות למטופלים עם ירידה קוגניטיבית
- אומדן כאב וסבל
- אומדן חושים
- אומדן נפילות

יתרגל מיומנויות סיעוד של בוגר/ת קורס טיפול בחולה הגריאטרי וקבלת החלטות

מיומנויות ניהול טיפול:

- בחירת טיפול סיעודי בהתאם למצבו של המטופל
- טיפול במצבי חירום
- יתנסו בפניה ועבודה בצוות בין ורב מקצועי להיוועצות
- יישום קווים מנחים קליניים (Clinical guidelines) בהתאם למצב הנבחר
- מיומנויות הערכה ובקרה: קביעת מדדים להערכת טיפול
- ביצוע מעקב ומניעת סיבוכים
- דיווח והפניה לגורמים מתאימים להמשך טיפול
- יתרגלו תשאול בנושא התעמרות בזקנים
- יתרגלו הערכה גריאטרית כוללנית
- יחשפו למצבים השונים של מטופלים הזקוקים לטיפול תומך (פליאטיבי)

תרגול מיומנויות שיקום:

- מיומנויות הערכה כוללנית של רמת תפקוד קיימת ומגמת השינוי התפקודי
- ביצוע אומדנים רלוונטיים ונקיטת פעולות למניעת סיבוכי טיפול
- מיומנויות קידום בריאות
- אומדן מערכות תמיכה, הדרכה והעצמת המטופל. הקניית יכולות "טיפול עצמי" (self-care)
- שיתוף, הדרכה ותמיכה במטופלים העיקריים

נספח מס' 2: יומן פעילות בהתנסות הקלינית בקורס על בסיסי בטיפול בחולה הגריאטרי

תאריך: _____ שם הלומד: _____ חתימת הלומד: _____

חתימה וחותמת המדריך הקליני: _____

פירוט המצב מייצג:	
תיאור המקרה	
תשאל מצב ביו פסיכו סוציאלי	
	תשאל מצב ביו פסיכו סוציאלי
	אומדן גופני רלוונטי
	בדיקות אבחון ופענוח
	טיפול תרופתי נוכחי
הליכי חשיבה ואבחנה	
	אבחנה מבדלת
	קביעת אבחנה כולל הנמקה
	סיבוכים וסיכונים צפויים

קביעת תוכנית טיפולית	
תרופתית	
הפנייה לבדיקות	
הפנייה למומחים	
הדרכה	
החלטה על המשך מעקב קליני	
זיהוי סיבוכים / תופעות לוואי	
טיפול בסיבוכים / תופעות לוואי	
מדדי הערכה להתערבות	
משוב והערכה	

משרד
הבריאות
לחיים בריאים יותר

נספח מס' 3: רשימת בדיקה לביצוע מיומנויות של בדיקה פיזיקאלית

שם הלומד _____

מחלקת התנסות _____

* תדריך לאומדן פיסיקלי _____

מטופל 3	תאריך	ביצוע	מטופל 2			מטופל 1			מיומנות	מערכת
			חתימה	תאריך	ביצוע	חתימה	תאריך	ביצוע		
									הבודק מציג עצמו	<u>לב וכלי דם</u>
									הבודק ניגש מימין	
									הסתכלות על מראה כללי/JVP	
									הפשטת פלג גוף עליון	
									מישור: דופק רדיאלי, PMI	
									הסתכלות על בית חזה.	<u>הנשימה</u>
									ספירת קצב הנשימה	
									בדיקת Clubbing	
									מישור כללי, פרמיטוס	
									בדיקת "קנה מרכזי" בטכניקה נכונה	
									ניקוש ב- 7 נקודות נכונות, ביצוע טכניקה נכונה	
									מציאת Diaphragmatic Dullness	
									האזנה לריאות לאותן 6 נקודות גם בקו Mid Axillary בכל צד	
									האזנה במקביל תוך כדי השוואה בין הצדדים.	
									הסתכלות כללית	<u>בדיקת בטן</u>
									הפשטה מה- Xyphoid Process ועד ה- Symphysis Pubis	
									טכניקה נכונה של הבדיקה	
									האזנה לפריסטלטיקה	
									האזנה לכלי דם	
									הסתכלות כללית על החולה	<u>בדיקה נירולוגית</u>
									הערכת מצבו: המנטלי	

מטופל 3			מטופל 2			מטופל 1			מיומנות	מערכת
ת	תאריך	ביצוע	חתימה	תאריך	ביצוע	חתימה	תאריך	ביצוע		
									ההכרה	
									זיכרון	
									תפקוד קורטיקלי	
									עצבים קרניאליים	
									עצבים 3,4,6	
									עצב מס' 5 (Trigeminal)	
									עצב מס' 7 (Facial)	
									עצב מס' 8	
									עצבים מס' 9,10	
									עצבים מס' 11,12	
									תיפקד המוטורי, טונוס, מסה, כוח של שרירים. קואורדינציה, יציבות, שיווי משקל, רעד	
									בדיקת רפלקסים שטחיים, עמוקים, Biceps, Triceps, Achilles, Quadriceps	
									תפקודים תחושתיים: כאב, מגע עדין, תחושת ויברציות, תחושת קור, חום	
									תפקודים אוטונומיים	

נספח מספר 4: תדריך לכתיבת Case Study

בחר, מטופל/ת אשר סובל מסימנים ו/או סימפטומים בהלימה לתכנית הלימודים ואשר עם מרכזת הקורס כגון:

☒ הפרעות אכילה ובליעה / תת תזונה

☒ פגיעה בשלמות העור

☒ אי שליטה על סוגר השתן או אצירת שתן

☒ כאב / הפרעה בשינה / עצירות או שלשול / הפרעות בהתנהגות

☒ ירידה בתפקוד פיזי / קוגניטיבי והשמה במחלקה סיעודית / תשושי נפש

☒ גמילה מהנשמה

הנחיות לכתיבת Case Study

(5%)

1. הגדרת המצב המייצג

2. פרטים סוציו-דמוגרפים
רקע בריאותי ומצב תפקודי

השתלמות מוכרת בסיעוד בטיפול בחולה גריאטרי 2025-מנהל האחיות

- טיפול תרופתי
- בדיקות עזר קודמות (אם ניתן, להתייחס לממצאי יועצים / מומחים) (15%)
3. מהי התלונה / הבעיה בעקבותיה פנה המטופל / משפחה (5%)
4. ממצאי האומדנים הרלוונטיים למצבו של המטופל. (15%)
5. בדיקות מעבדה, בדיקות הדמיה וממצאים נוספים רלוונטיים (5%)
6. אבחנות מבדלות (10%)
7. סיבוכים וסיכונים הצפויים למטופל בהתייחס לאבחנה, גיל, גורמי סיכון, טיפול תרופתי וגורמים רלוונטיים נוספים (10%)
8. הטיפול שניתן למטופל (כולל התערבות תרופתית, הפניה לבדיקות רלוונטיות, הפניה למומחים, הדרכה וכדומה) ונמק את הרציונל לטיפול שניתן (10%)
9. השוואת הטיפול שניתן למטופל עם העקרונות המפורטים ב- clinical guidelines ספציפי (כולל התערבות תרופתית, הפניה לבדיקות רלוונטיות, הפניה למומחים, הפניה למלר"ד וכן הדרכה) (10%)
10. יעדי הטיפול, מדדים והערכת התערבות (15%)

כללי הגשת תרגיל:

☒ התרגיל יוגש למרכזת הקורס / מדריך קליני מורשה במסגרת ההתנסות

הנחיות לבניית התרחיש

- הגדירו מטרות הסימולציה** - אלו תפוקות הייתם רוצים שהלומד ישיג באמצעות ההתנסות בפתרון התרחיש בסימולציה המסוימת, אלו מיומנויות לדעתכם חשוב שהוא ירכוש באמצעות התרגול בסימולציה, למשל:
 - ביצוע אנמנזה ואיסוף מידע רלוונטי
 - זיהוי בעיות רפואיות וסיעודיות וקביעת סדר עדיפויות בטיפול
 - קבלת החלטה לגבי מתן הטיפול, ביצוע הטיפול ומעקב
 - הדרכת מטופל או בן משפחה
 * ניתן להגדיר לתרחיש סימולטיבי מטרה אחת או יותר
- כתבו את תיאור המקרה** - בחרו מהשדה הקליני אירוע התואם את המטרות שהצבתם ובנו תרחיש שיציג את תיאור המקרה.
- הציגו את נתוני הפתיחה** - הלומד יקבל נתוני פתיחה שיכללו:
 - א. סיפור המסגרת הנוגע למטופל המסוים. בד"כ נתוני רקע המתייחסים לזהותו של המטופל, מצבו הגופני - מחלות רקע, תרופות של המטופל (אם רלוונטי נתונים דמוגרפיים ועוד).
 - ב. נתונים הקשורים לסיבת הפנייה לטיפול / תלונות המטופל.
 - ג. מה הן משימות הלומד בתרחיש לדוגמא: בירור מצב המטופל, ביצוע אומדנים רלוונטיים, השתלמות מוכרת בסיעוד בטיפול בחולה גריאטרי 2025-מנהל האחיות

אבחנה מבדלת, החלטה על מתן טיפול, הדרכת המטופל.

4. הכינו כרטיסיות מידע- הכרטיסיות יכילו את כל המידע הנוסף הנדרש ללומד על מנת שיוכל

לתפקד באופן אופטימאלי בתרגול, הכרטיסיות יינתנו ללומד בנקודות זמן שונות במהלך

התרחיש, לדוגמא: תוצאות בדיקות מעבדה, הדמייה, מצב פסיכוסוציאלי של המשפחה, טיפול, וכן פרטים בנוגע לשינוי במצבו של המטופל(שיפור, הידרדרות)

מהלך הסימולציה:

5. תכנון את הסימולציה כך שיהיה: שחקן; בתפקיד המטופל, הלומד המתרגל המשמש

כאחיות המטפלת, ומדריך המנחה את הלומד בסימולציה.

6. הכינו תגובות שחקן; לשאלות שישאל את הלומד, הרחיבו את הסיפור המוצג ללומד

המתרגל, כדי לספק לשחקן; חומר רקע למקרה ולהכין אותו לשאלות שעשוי להישאל.

7. הכינו את השחקן לקראת שאלות שישאל והתשובות שישב.

8. הכינו שאלות/ אמירות שעל השחקן להציג ללומד, כאן יופיעו אמירות, שאלות או אתגרים

שיציב השחקן ללומד על מנת לקדם תרחיש/ לגרום ללומד להציג ידע. ניתן ליצור הפתעות

כאשר רוצים להעלות את רמת המורכבות של התרחיש.

9. התייחסו לדמות השחקן, אפיון הדמות מבחינת מראה חיצוני שימוש באביזרים תכשיטים,

טיפוח, לבוש, ריחות, התנהגות שפת גוף, שפה, אופן הדיבור, מעמד סוציו אקונומי

תהליך הערכה והמשוב ללומד המתרגל:

10. הכינו כלי להערכת הביצוע של הלומד שיכלול רשימת שאלות מרכזיות נדרשות,

באמצעותן ניתן להעריך האם הלומד ענה על משימות הסימולציה, כמו: האם נאספו הנתונים

הנדרשים? מה איכות האומדן שנערך? האם ניתן הטיפול המתאים? האם הוצעו אלטרנטיבות

לטיפול? האם הועברו כל תכני ההדרכה הרלוונטיים? האם נעשה שימוש במיומנויות תקשורת

רלוונטיות? האם הייתה התייחסות לאווירה ל setting ?

11. הכינו פתרון נכון ומלא של שאלות/ משימות התרחיש על בסיס ספרות. הפתרון ערוך

כרשימת בידוק/ Check list ומתייחס לכל תפוקות הסימולציה.

העבודה תיכתב לפי כללי כתיבה אקדמית (APA) לרבות מקורות ספרות

הערכה: סולם הערכה 0 1 2 3 4	קריטריון להערכה: באיזו מידה נערכה ההתערבות המצופה	פירוט המדד (רשימת הבידוק)	מדד הערכה (משימות התרחיש)
		רשימת התערבויות המצופות מהלומד (מה מצופה מהנבחן)	לדוגמה: הצגה עצמית תשאול המטופל
			לדוגמה: זיהוי מצבים ספציפיים אומדן
			לדוגמה: התערבות לטווח קצר/ארוך

ניתן להוסיף עמודה עם שאלות ותשובות של השחקן בתוך הטבלה עצמה או בנפרד.

12. הכינו דף הנחיות למדריך המנחה את המשתלם/ת – אלו שאלות הוא אמור לשאול את הלומד, איך הוא אמור להנחות אותו להשגת מטרות הסימולציה.

בהצלחה !

רשימה ביבליוגרפית מעודכנת לשנת 2025

קורס טיפול בחולה הגריאטרי

מקורות משותפים לכל הקורסים

חוזרי מינהל האחיות המתפרסמים מעת לעת הינם מליבת העשייה ועל כן מחייבים את המשתלמות להתעדכן באופן שוטף. אי לכך, כלל חוזרי מינהל האחיות שיפורסמו / יעודכנו עד למועד בחינת הגמר הממשלתית יהיו חלק מהסילבוס המחייב לבחינה.

Comerford, K. (Ed.). (2025-2026). Nursing 2024 Drug Handbook (45 ed.). Philadelphia, PA: Wolters Kluwer

מסגרת חוקית לעבודת האחות:

1. תקנות הרופאים (כשירויות לביצוע פעולות חריגות), תשס"א – 2001
https://www.health.gov.il/LegislationLibrary/Rofim_05.pdf
2. חוזר מנכ"ל מס' 43/2009 - פעולות סיעוד – עדכון חוזר 9/07 (מתאריך 17.05.07)
https://www.health.gov.il/hozer/mk43_2009.pdf
3. חוזר מנהל הסיעוד מס' 43/2001 – פעולות סיעוד
https://www.health.gov.il/hozer/ND43_01.pdf
4. חוזר מנהל הסיעוד מס' 45/2001 – קובץ הנחיות לביצוע פעולות חריגות, מהדורה רביעית מעודכנת
<https://www.health.gov.il/UnitsOffice/nursing/professionals/instructions/Documents/harigot.pdf>
5. חוזר מנהל הסיעוד מס' 177/2021 – אחריות משמרת במחלקות, מרפאות ויחידות טיפול (כלליות ומיוחדות) באשפוז ובקהילה – עדכון 2021
https://www.health.gov.il/hozer/ND177_2021.pdf
6. חוזר מנהל הסיעוד מס' 87/2010 - מתן מרשם בידי אח או אחות מוסמכים
https://www.health.gov.il/hozer/ND87_2010.pdf
7. חוזר מנהל הסיעוד 99/2013 – מומחיות בסיעוד
https://www.health.gov.il/hozer/ND99_2013.pdf
8. חוזר מנהל האחיות מס' 212/2024 – ריכוז הפעולות שנוספו מעת לעת לליבת העיסוק המקצועי
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd212-2024/he/files_circulars_nd_nd212-2024.pdf
9. חוזר מנהל הסיעוד מס' 118/2016 – הבטחת רצף הטיפול הסיעודי בעת שחרור ממוסד רפואי, עדכון 2016
https://www.health.gov.il/hozer/ND118_2016.pdf
10. חוזר מינהל הסיעוד מס' 144/18 – מיצוי הפוטנציאל התפקודי של האחות במערך האשפוז והקהילה
https://www.health.gov.il/hozer/ND144_2018.pdf
11. חוזר מינהל הסיעוד מס' 151/19 - תהליך העברת משמרת "מקל" – במערך האשפוז והקהילה
https://www.health.gov.il/hozer/ND151_2019.pdf
12. חוזר מינהל הסיעוד מס' 145/19 - איתור מסוכנות לנפילות בקרב מטופלים באשפוז ובקהילה
https://www.health.gov.il/hozer/ND145_2019.pdf

השתלמות מוכרת בסיעוד בטיפול בחולה גריאטרי 2025-מנהל האחיות

13. חוזר מנהל הסיעוד מס' 153/19 – מניעה וטיפול בפצעי לחץ במערך האשפוז והקהילה.
14. חוזר מינהל הסיעוד מס' 155/19 – אומדן, מניעה וטיפול בכאב על ידי אחות מוסמכת במערך האשפוז והקהילה https://www.health.gov.il/hozer/ND155_2019.pdf
15. חוזר מנהל הסיעוד מס' 154/19 – מניעה איתור והתערבות בכף רגל סוכרתית על ידי אחיות מוסמכת במערך האשפוז והקהילה.
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd154-2019/he/files_circulars_nd_ND154_2019.pdf
16. חוזר המנהל הכללי מס' 6/2021 – טיפול בתלונות בעקבות פגיעה או הטרדה מינית במהלך טיפול רפואי. <https://www.gov.il/he/Departments/policies/mk06-2021>
17. חוזר מנהל הסיעוד מס' 188/2021 – פיתוח מקצועי מתמשך של האחיות במערך האשפוז והקהילה https://www.health.gov.il/hozer/nd188_2021.pdf
18. חוזר מנהל הסיעוד מס' 191/2022 – תפקיד האחיות המוסמכת בטיפול במטופל עם חשד לאירוע מוחי חד במערך האשפוז והקהילה https://www.health.gov.il/hozer/nd191_2022.pdf
19. חוזר חטיבת הרפואה 11/2021 הנחיות למניעת זיהומים הקשורים בצנתרים בכלי דם לטווח קצר ולטווח ארוך https://www.health.gov.il/hozer/mr11_2021.pdf
20. חוזר מינהל הרפואה מס' 15/09 – הגבלה פיזית של מטופלים לצורך מתן טיפול רפואי
21. חוזר חטיבת הרפואה מס' 9/2022 – הערכה, ניטור ושימוש מושכל בתכשירים לטיפול בכאב שאינו ממקום סרטני. ירושלים. https://www.gov.il/BlobFolder/policy/mr0092022/he/files_circulars_mr_mr09_2022.pdf
22. חוזר מנהל הסיעוד מס' 2020\161 – הגישה הטיפולית במטופל מונשם אקוטי וכרוני על ידי אחות מוסמכת במערך האשפוז https://www.health.gov.il/hozer/ND161_2020.pdf
23. חוזר מינהל הסיעוד מס' 192/2022 בנושא: "החלפה או החזרה של צינורית גסטרוסטום (צינורית הזנה) במערך האשפוז והקהילה"
24. חוזר מינהל הסיעוד מס' 199/2022 בנושא: תפקיד האחיות המוסמכת בשמירה על רצף הטיפול הסיעודי בתהליך הסב ניתוחי (Perioperative Care) https://www.health.gov.il/hozer/nd199_2022.pdf
25. חוזר מינהל הסיעוד מס' 204/2023 בנושא: "תפקיד האחיות המוסמכת בתגובה אנפילקטית (עדכון 2 - Anaphylaxis) במערך האשפוז והקהילה https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd204-2023/he/files_circulars_nd_nd204_2023.pdf
26. חוזר מינהל הסיעוד מס' 207/2023 בנושא "שטיפת נפרוסטום (פיום כליה) כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת במערך האשפוז, בקהילה ובמתאר הבית" https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd207-2023/he/files_circulars_nd_nd207-2023.pdf
27. חוזר מינהל הסיעוד מס' 206/2023 בנושא "הזרקת תרופות לחסם עצבי פריפרי במבוגרים וילדים, כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת במחלקות האשפוז בבית החולים על פי רשימת תרופות, הזרקת ראשונה תבוצע על ידי רופא" https://www.health.gov.il/hozer/nd197_2022.pdf
28. חוזר מינהל הסיעוד מס' 208/2023 בנושא "שטיפת נקז בכיס מרה כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת במערך האשפוז, בקהילה ובמתאר הבית".
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd208-2023/he/files_circulars_nd_nd208-2023.pdf

29. חוזר מינהל הסיעוד מס' 209/2023 בנושא "החלפת צנתר על חיקי (ציסטוסטום) כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת במערך האשפוז, בקהילה ובמתאר הבית".
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd209-2023/he/files_circulars_nd_nd209-2023.pdf
30. חוזר מינהל הסיעוד מס' 210/2023 בנושא "החלטה על הוצאת צנתר משלפוחית השתן כפעולת סיעוד לאחיות מוסמכות במחלקות הפנימיות במערך האשפוז".
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd210-2023/he/files_circulars_nd_nd210-2023.pdf
31. חוזר חטיבת בריאות הציבור מספר 04/2023 בנושא: הנחיות למניעת הדבקה בנגיף HIV לאחר החשיפה לדם או לאחר יחסי מין לא מוגנים.
<https://www.gov.il/he/departments/policies/bz04-2023>
32. חוזר מנהל האחיות מספר 213/2024 בנושא: קליטת אחות חדשה למתאר עבודה במערך האשפוז, הקהילה וההכשרה.
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd213-2024/he/files_circulars_nd_nd213_2024.pdf
33. חוזר מנהל האחיות מס' 220/2024 בנושא "הדרכה קלינית לסטודנטים ומשתלמים באחיות – עדכון".
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd220-2024/he/files_circulars_nd_nd220-2024.pdf
34. חוזר מנהל האחיות מספר 222/2024 בנושא: סמכות החלטה על חיבור וניתוק צנתר קבוע, פלורלי או בטני, לצורך ניקוז, לאחות מוסמכת באשפוז ובקהילה כפעולת סיעוד.
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd222-2024/he/files_circulars_nd_nd222_2024.pdf
35. חוזר מנהל האחיות מספר 223/2024 בנושא: החלטה על מתן IV PARACETAMOL כפעולת סיעוד לאחיות בוגרות קורס על בסיסי ברפואה דחופה ובטיפול נמרץ לסוגיו במחלקה לרפואה דחופה ובמערך הכירורגי.
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd223-2024/he/files_circulars_nd_nd223_2024.pdf
36. חוזר מנהל האחיות מספר 224/2024 בנושא: הפנייה להכנסת צנתר מרכזי במטופל אונקולוגי המתחיל מתן מתמשך של טיפול תרופתי, כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת במערך האונקולוגי.
https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd224-2024/he/files_circulars_nd_nd224_2024.pdf

טיפול בחולה הגריאטרי

Mauk, K., L. (2022). *Gerontological nursing: competencies for care* (5th ed.). Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning.

1. American Heart Association-AHA.(2020). Advanced Cardiovascular Life Support – Provider Manual. (2020). American Heart Association

2. American Heart Association. (2020). Guidelines for Cardiopulmonary Resuscitation and Emergency Cardiovascular Care.

<https://cpr.heart.org/en/resuscitation-science/cpr-and-ecc-guidelines/algorithms>

https://cpr.heart.org/-/media/cpr-files/cpr-guidelines-files/highlights/hghlghts_2020_ecc_guidelines_english.pdf

https://www.ahajournals.org/toc/circ/142/16_suppl_2

Morton, P., Fontaine, D. (2023). *Critical Care Nursing: A Holistic Approach* (12th ed.).

Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins. (Parts: 2 chapter 9-10; Parts 4,5,6,7,8,9,10,

השתלמות מוכרת בסיעוד בטיפול בחולה גריאטרי 2025-מנהל האחיות

Part 11 Chapter 48).

בתחום פצעים:

Morton, P., Fontaine, D. (2023). *Critical Care Nursing: A Holistic Approach* (12th ed.).

Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins. (Part 11 Chapter 48)

Doughty, B., & McNichol, L.L. (2021). *Wound, Ostomy, and Continence Nurses Society core curriculum*. Wound management. Chapter 13: pages 376 – 408; Chapter 17: 472-527.

חוזרים וחוקים בזיקה לעשייה הסיעודית ותחום ההכשרה בגריאטריה:

חוזרים

1. חוזר מנהל הרפואה מס' 17/06 – חובת ההודעה על נפגעי אלימות במשפחה, ניצול מיני והזנחה של קטינים וחסרי ישע
2. חוזר מנכ"ל מס' 07/08 – הנחיות ליישום חוק החולה הנוטה למות
3. חוזר מנהל הסיעוד מס' 88 מתאריך 1\2011 – פעולות סיעוד בטיפול תומך
4. חוזר מינהל הסיעוד מס' 97\13 – החלטה על הכנסת צנתר לשלפוחית השתן.
5. חוזר חטיבת הרפואה מס' 11/2020 – הפעלת בנק דם ומתן עירוי דם ומרכיביו.
6. חוזר מינהל הסיעוד מס' 166/2020 - החלטה על טיפול בפצעים קשיי ריפוי בדרגות 3,4 באמצעות חבישות מתקדמות וטכנולוגיות לריפוי פצעים כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת בקהילה ובמתאר הבית. https://www.health.gov.il/hozer/ND166_2020.pdf
7. חוזר מינהל הסיעוד מס' 192/2022 בנושא: "החלפה או החזרה של צינורית גסטרוסטום (צינורית הזנה) במערך האשפוז והקהילה" https://www.gov.il/BlobFolder/policy/nd192-2022/he/files_circulars_nd_nd192_2022.pdf
8. חוזר מינהל הסיעוד מס' 193/2022 בנושא "החלטה על התחלת הזנה למטופל בהכרה מלאה עם הפרעות בליעה לאחר ביצוע אומדן בליעה ראשוני כפעולת סיעוד לאחות מוסמכת במחלקות שיקום, נירולוגיה וגריאטריה". https://www1.health.gov.il/media/zcvbuo3m/nd193_2022.pdf

טראומה בהזדקנות

Böttche, M., Kuwert, P., & Knaevelsrud, C. (2011). Posttraumatic stress disorder in older adults: an overview of characteristics and treatment approaches. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 27, 230–239 doi/10.1002:gps.2725

Hyer, L., & Sacks, A. (2008). PTSD (Post-Traumatic Stress Disorder) in Later Life. In D. Gallagher-Thompson, A. M. Steffen & Larry W. Thompson (eds.), *Handbook of Behavioral and Cognitive Therapies with Older Adults* (pp. 278-294) New York, NY:

Springer Press

חוקים

1. חוק הגנה על חוסים- 1966, פרקים א, ב, ג (ס' 4-7).
2. חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות – 1962, ס' 14, 15, 18, 22, 33, 38.
3. חוק מניעת אלימות במשפחה -1991
4. חוק דיני מזונות – חיוב ילדים למזונות הוריהם הזקנים
5. חוק ביטוח לאומי – קצבת זקנה וקצבת שארים
חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-
https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/039_002.htm#med91995
6. חוק שיקום נכי נפש בקהילה - 2000
7. חוק החולה הנוטה למות 2005

ספרות מומלצת:

1. המלצות לתכנית לאומית לטיפול פליאטיבי ומצבי סוף החיים.
מתוך:
http://www.health.gov.il/PublicationsFiles/palliativeCare_brochure.pdf
2. התוכנית הלאומית להתמודדות עם מחלת האלצהיימר ודמנציות אחרות.
מתוך:
http://www.health.gov.il/PublicationsFiles/Dementia_strategy_Heb.pdf

Introduction to Malnutrition Last Updated: 22 February 2016
<http://www.bapen.org.uk/malnutrition-undernutrition/introduction-to-malnutrition?showall>
 BAPEN: the British Association for Parenteral and Enteral Nutrition

Mueller, C., Compher, C., Mary Ellen, D., and the American Society for Parenteral and Enteral Nutrition (A.S.P.E.N) Board of Directors. Nutrition Screening, Assessment, and Intervention in Adults, Retrived from:
<http://pen.sagepub.com/content/35/1/16.full.pdf+html>